

Mustafa Imamović

SELJAČKI MIR I GRAĐANSKI RAT

PEASANT PEACE AND CIVIL WAR

Sažetak

Tekst je osvrt na knjigu Bakira Tanovića, Huska Miljković : historijski roman, Svjetlost, Sarajevo, 2004, str. 263., o Huski Miljkoviću, kontroverznom heroju iz Bosanske krajine u II svjetskom ratu i njegovom vojno-političkom lutanju između zaraćenih strana.

Ključne riječi: partizani, Bosanska krajina, NDH

Summary

This text is a review on the book Huska Miljković : historical novel, Svjetlost, Sarajevo, 2004, pp 263, by Bakir Tanović about Huska Miljković, controversial hero from Bosanska krajina during the Second World War and his military-political wandering between sides involved in the war.

Key words: partisans, Bosanska krajina, NDH (ex Independent State Croatia)

Naša javnost je već dugo očekivala ovu i ovakvu knjigu, koju je sada napisao Bakir Tanović. Kao historičar po obrazovanju, a filmski radnik i režiser po vokaciji i zanimanju, Bakir Tanović se već literarno ogledao na polju historiografije raspravama o različitim pitanjima privredne i političke historije Bosne i Bošnjaka. Ovog puta odlučio se da jedan u osnovi scenski projekt iznese u formi knjige pisane da bude romansirana biografija Huske Miljkovića, jedne od najjačih, a svakako najglamuroznije ličnosti Cazinske

krajine u vremenu Narodnooslobodilačkog rata (NOR) odnosno Drugog svjetskog rata. Huska Miljković ulazi u historiju kao vođa i komandant jedne od najbrojnijih muslimanskih milicija i legija formiranih u složenim ratnim zbivanjima i previranjima u BiH 1941-1945. godine. Predratni simpatizer i član Komunističke partije Jugoslavije (KPJ), Huska je tokom IV neprijateljske ofanzive pobjegao s grupom boraca muslimana-Bošnjaka iz VIII krajiške narodnooslobodilačke udarne brigade. Potom je na području Kladaše i Cazina od muslimana vojnih obveznika i dezertera iz domobranskih jedinica organizirao lokalnu miliciju od oko četiri hiljade naoružanih ljudi, poznatu kao Huskina vojska. Ova „vojska“ je kao i druge muslimanske milicije u BiH nastala radi odbrane svojih sela od četnika i sprječavanja mobiliziranja muslimana u ustaške postrojbe i druge oružane formacije Nezavisne države Hrvatske (NDH). Huska Miljković je u tom smislu ometao nastojanje kordunaških i ličkih četnika da se preko Cazinske krajine spoje s bosanskim četnicima i tako unište to snažno bošnjačko uporište. Istovremeno je nastojao da područje Cazinske krajine otme ustaškom utjecaju i zadrži ga pod vlastitom kontrolom. U tu svrhu je seljački oprezno, kako bi sam dobio prednost, pregovarao sa svima. Stalno je održavao vezu s partizanima odnosno s Vječe-slavom Holjevcem u Glavnom štabu Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda (NOV i PO) Hrvatske u Topuskom, s kojim je još prije rata posredno kontaktirao. Na njegovu sugestiju, Huska je zatražio i dobio izvjesnu količinu oružja od Nijemaca, nakon čega je u proljeće 1944. godine prešao na stranu partizana. Tako je formirana Unska operativna grupa, a Huska je postao njen komandant u činu pukovnika. Ovaj prelazak nije prošao glatko, bez unutrašnjeg diferenciranja, sukoba i obračuna u redovima dotadašnje „Huskine vojske“. Sam Huska je mučki ubijen od dvojice seoskih ustašoidnih danguba zbog nekih međusobno neraščišćenih računa koji su se vukli još od prije rata.

Ove gole historijske fakte Bakir Tanović je pretočio u filmski napetu priču o slučaju i ulozi jednog lokalnog krajiškog heroja kakav je bio Huska Miljković, uhvaćenog u kovitlac ljudi i ideja na fonu globalnih zbivanja Drugog svjetskog rata na tlu BiH i bivše Jugoslavije. Mada je dobrim dijelom ispričan jezikom film-

skog scenarija, Tanovićev tekst ima određene odlike historijskog romana. Za razliku od klasičnog historijskog romana, s izmišljenim ili manje više konstruiranim herojima, svi Tanovićevi likovi su autentični, kao konkretne historijske osobe i ličnosti, identificirane i predstavljene punim ličnim imenom, prezimenom i eventualnim nadimkom i konspirativnim imenom. Jadnom riječju, Tanovićevi likovi su živi ljudi, a ne literarni tipovi odnosno karikature. U tom smislu ambijent priče, društvene prilike i naravi u cijelosti predstavljaju rekonstrukciju stvarne historije. Autor je u tom pogledu, dokazujući kako je za malo književnosti potrebno mnogo historije, uspio skoro naturalistički vjerno reproducirati datu historijsku zbilju.

Ta bošnjačka provincijalna zbilja vrijedna je jednog općeg historijskog iskustva. Zahvaljujući respektabilnom javnom djelovanju kadrova Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP), nadilazili su se ograničeni vidici i tradicije sredine opterećene eksfeudalnim natruhama, a cijeli jedan svijet otrgnut je od politike izdaje i zločina. Autor je pokazao, iako mu to nije bila direktna namjera, da su komunisti u Narodnooslobodilačkom ratu (NOR) uporno potiskivali vlastitu ideološku isključivost, mada sve njene pojave nisu u praksi mogle lahko iščeznuti. To se u suštini može shvatiti kao stvar njihovog razumijevanja datih uvjeta i originalni odgovor i pristup događajima jedne nove historijske snage na bosansko-hercegovačkoj pozornici. Drugim riječima, jedino je borbena politika KPJ, gledano na nacionalnoj i egzistencijalnoj ravni, mogla donijeti rješenje državnopravnog pitanja BiH i osigurati biološki opstanak bošnjačkog naroda.

U strogom smislu riječi Tanovićev roman nije fikcionalna književna tvorevina. To je u osnovi dokumentarna priča odnosno dokumentarni roman za koji je autor godinama prikupljao građu, uglavnom sistemom intervjua, ali i putem klasičnih historiografskih istraživanja. Autor je u prezentiranju te građe postigao znatan stupanj beletrizacije stvarnosti, što njegovom romanu daje sasvim određene literarne vrijednosti. Klasična književna naracija prirodno, kroz česte dijaloge u akciji, prerasta u pravu dramu koja dostiže svoj vrhunac u sceni razoružavanja komandanta III bataljona, inače osionog čovjeka, sklonog ustašama i pljački. On se, blijed i iznenađen, pred cijelim svojim postrojenim bataljonom ponizio

zapovijedi jednog od Huskinih komandanata da odloži oružje. Cijeli čin njegovog razoružavanja odigrao se pred nekoliko stotina boraca bez ikakvog incidenta i otpora. Bio je to trenutak kada je, šekspirovski rečeno, Herkulova povorka, koja je do tada lebdjela iznad Huskine vojske, promijenila tabor i definitivno prešla na stranu partizana i NOP-a.

Da bi eksciplirao bošnjačku ratnu dramu 1941-1945., koja teče u uvjetima velike antifašističke borbe, autor je svoje izvore kritički preispitivao. On je time nastojao i u velikoj mjeri uspio izbjeći verifikaciju naknadnih historijskih istina, odnosno naknadne pameti koja se želi predstaviti kao navodno onovremeno idealno predviđanje. Autor u tom smislu jasno dijeli fašizam i antifašizam koji nose komunisti, od kojih u to vrijeme, kako jedanput reče Milovan Đilas, boljih ljudi jednostavno nije bilo.

O slučaju i sudbini Huske Miljkovića decenijama se javno šutjelo, dok su se u narodu održavale, širile i uvećavale različite priče. Komunistički režim je, kao i svi revolucionarni režimi, svakoga ko se dokraja ne uklapa u njegovu ortodoksiju smatrao smetnjom vlastitom legitimitetu. Ni liberalizacija političkog života u Jugoslaviji u drugoj polovini šezdesetih godina minulog stoljeća nije dovela do historiografske obrade i rasvjetljavanja fenomena Huske Miljkovića. Za njegovu pojavu više su se od historičara zanimali književnici i filmski stvaraoci, među kojima i Bakir Tanović, ali ni ti projekti nisu realizirani. Dok je politički vrlo osjetljivo pitanje Cazinske bune 1950. godine historiografski potpuno odrađeno monografijom Vere Kržišnik-Bukić (Sarajevo, 1991), dotle su događaji iz 1944. i dalje ostali u sferi tajnovitih priča i nagađanja o kladuško-cazinskim mentalitetima i rivalitetima. Opravdane želje i interesi najšire publike da sazna istinu ostali su do danas neutaženi i nezadovoljeni. Tu izvjesnu i poštnu potrebu namiruje sada Bakir Tanović svojim romanom u kojem otkriva da je historijska istina istovremeno jednostavnija, ali i složenija od svih popularnih mistificiranja i manipulacija. Ljudi na ovim prostorima pate od viška historije, što je izreka koja se pripisuje Winstonu Churchill. Pritom se ne razdvajaju historija, kao kritičko znanje koje se može kontrolirati, i pamćenje, kao efektivna mitološka konstrukcija identiteta. Sve se to brka s prošlošću, kao mješavinom historije i pamćenja, stvorenom radi

manipulacije pojedincima, motiviranja društva i inspiriranja, da ne kažem huškanja mase na određeno, obično destruktivno ponašanje. U tom se smislu čovjeku koji je izmanipuliran, odnosno zarobljen prošlošću ne nudi nikakav izbor između različitih mogućnosti koje stvarnost pruža. Historija može olakšati takav izbor, ali samo ako ljudi prihvate da žive s historijom, što znači prihvatiti istinu o onome što se dogodilo i na taj način nadići i odbaciti prošlost. Tome upravo služi književnost kao najvjerodostojnija i najpouzdanija povijest naroda. Tu se može i smjestiti roman Bakira Tanovića koji će bez sumnje sa zanimanjem dočekati i prihvatiti najšira čitalačka publika.